

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

Стратегії та модуси соціального буття сучасної людини

Чернігів-Київ, 17 травня 2019 р.

Київ: Нац. пед. ун-т ім. Драгоманова, 2019. С. 87–89.

Костирев А. Г. кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна)

УДК 32.019.51

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОРЯДКУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу розгорнутих в Інтернеті соціальних мереж на демократичні процеси. Показано, що ці мережі активізують формування громадянського суспільства та інтенсифікують його функціонування. Розкрито проблему використання політичними акторами ціннісної комунікації як найбільш ефективного засобу мережевої гри.

Ключові слова: *Інтернет, он-лайн мережі, комунікація, громадянське суспільство, влада, цінності, валюентність.*

Актуальність. Використання можливостей Інтернету, у першу чергу соціальних мереж, надає новий імпульс демократичному руху по усьому світу, у тому числі в Україні. Стало ясно, що у мережевому суспільстві індивідуальні та групові актори, які прагнуть до отримання, використання і утримання політичної влади або принаймні до публічного впливу на керівництво держави, мають грати за новими правилами. Отже, постала необхідність більш глибокого розуміння того, що за цих умов буде забезпечувати володіння владою і як он-лайн мережі впливають на формування і функціонування інститутів демократичного громадянського суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед багатьох досліджень, присвячених впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на політичні інститути і процеси слід особливо виділити роботи Х. М. Алонсо, Д. Белла, А. Блона, В. М. Горового, В. А. Дергачьова, М. Кастельса, Н. Лумана, М. Маклюєна, Б. Мак Наіра, Дж. С. Ная, С. Ноона, О. С. Онищенко, М. Папіча, В. І. Попика, Л. Поттера, Д. Такура, Б. Уелмана, К. Шірки. Але у наукових доробках цих авторитетних вчених не міститься аналізу ефективності шляхів використання можливостей Всесвітньої павутини в якості інструменту формування демократичних інститутів мережевого суспільства та реалізації комунікаційної влади.

Мета роботи полягає у тому, щоб розкрити особливості функціонування громадянського суспільства у мережеву епоху.

Виклад основного матеріалу. Поява наприкінці ХХ ст. нового каналу комунікації – Інтернету спочатку сприймалася лише як черговий етап розвитку суспільства масової інформації з усіма його принадами і вадами. Але технологічні та соціальні процеси, які набули розвитку за майже два десятиліття ХХІ ст. і пов'язані з розгортанням в Інтернет-просторі такого сегменту як он-лайн мережі, котрі часто називають соціальними медіа, змусили найбільш просунутих аналітиків змінити цю точку зору. Незалежно один від одного М. Кастельс та Б. Уелман дійшли висновку, що ми є свідками формування нового типу соціальної організації – мережевого суспільства [1; 2]. У мережевому суспільстві, людина перестає бути маріонеткою традиційних мас-медіа, в першу чергу підвладного уряду і олігархам телебачення.

Такі інтерактивні соціальні медіа як Facebook і Twitter стали впливовими факторами суспільно-політичного життя в усьому світі. Результати кількох досліджень, проведених Pew Internet Research Center, свідчать на користь он-лайн мереж як ефективних інструментів соціальної взаємодії [3]. По-перше, он-лайн комунікація збільшує рівень довіри між комунікаторами. По-друге, користувачі он-лайн мереж мають більш тісні стосунки з оточенням, в тому числі в рамках традиційних ідентичностей. По-третє, вони отримують більшу соціальну підтримку. По-четверте, вони є більш активними учасниками соціального конструювання і соціального життя взагалі. «Цифрові мережі здійснили

масований позитивний вплив на вартість та поширення інформації, легкість і діапазон публічних виступів громадян, а також швидкість і масштаби групової координації», – зазначає К. Шірки [4]. Спираючись на наведені дані, ми можемо констатувати, що он-лайн мережі активізують процес формування громадянського суспільства та інтенсифікують його функціонування.

При цьому кардинальні зміни в інформаційному просторі, спричинені розвитком соціальних медіа значною мірою реформують систему розподілу влади, яку вже охрестили постполітичною. «Неформальні мережі підривають монополію традиційної бюрократії, – наголошує Дж. С. Най. – Прискорений хід часу, обумовлений наявністю Інтернету, означає, що всі уряди матимуть менше контролю над своїми планами дій. У політичних лідерів буде менше ступенів свободи, так як їм доведеться швидко реагувати на події, і їм доведеться конкурувати зі зростаючим числом і різноманітністю акторів для того, щоб бути почутими» [5]. Сучасна інформаційно-комунікаційна політика здійснюється за участю багатьох дійових осіб – пересічних громадян, активістів неурядових організацій, політиків і урядів, а також телекомунікаційних компаній та постачальників програмного забезпечення. Інтернет надав їм можливість звернутися до необмеженої кількості людей прямо і адресно та, до того ж, з індивідуальним підходом. При цьому питомі витрати значно знижуються і є доступними практично кожному.

Ці нові умови визначають особливості функціонування громадянського суспільства у мережеву епоху. Найбільшу перспективу мають ті його формування, які поєднують у собі функції традиційних НУО, політичних партій і соціальних мереж. Активна присутність в Інтернеті, зокрема, в он-лайн мережах, стає першорядною справою будь-якого актора, який хоче заявити про себе і, тим більше, впливати на формування громадської думки. Політичні події останнього десятиріччя показали зростаюче значення використання соціальних медіа, перш за все таких як Facebook і Twitter, для того щоб допомогти однодумцям не тільки спілкуватися і певним чином організуватися, але і, в кінцевому рахунку, ініціювати дієві акції громадянської непокори. Так, в Україні під час Євромайдану

ці мережі постали як важливий інструмент формування протестного руху, який призвів до повалення корупційного режиму В. Януковича.

Аналіз фактів свідчить, що Інтернет надає імпульс для заміни застарілих структур суспільної ієрархії, в тому числі політичних, новими формами соціальної організації. Мультимодальність комунікації в онлайн мережах відкриває їх великий соціально-конструктивістський потенціал, бо вона забезпечує ефективність процесу організації соціальної взаємодії, поєднуючи переваги закритих та відкритих мереж. Завдяки розгалуженим ланцюжкам взаємопов'язаних комірок («друзі друзів» і т. п.) Facebook і Twitter надають можливість користувачам швидко вийти за межі зон «комунікаційного ядра» та «важливих зв'язків», аби отримати необхідну соціальну підтримку по лініях «слабких зв'язків». Суспільно-політична підтримка активізується також завдяки використанню сценаріїв інтерактивних реаліті-шоу та різноманітних флеш-мобів. При цьому відбувається поступове стирання граней між віртуальним і реальним світом, діяльністю акторів в онлайн і офлайн соціальних мережах. Цю тенденцію підтвердили і президентські вибори 2019 року в Україні.

Нова комунікаційна реальність поставила перед політичними акторами проблему використання найбільш ефективних методів мережевої гри. Ресурсом, за який ведеться ця гра, виступає соціальний капітал. Відтак, ефективність мережі визначається її здатністю нарощувати соціальний капітал. Інтернет надає можливість певному комунікаційному ядру широко популяризувати свої цінності, залучати все більше нових прихильників, що призводить до прискореного у геометричній прогресії розширення соціальної мережі. Але для політичного лідера ефективність мережі залежить не тільки від кількості учасників, але і від якісних характеристик її комунікаційного поля. Чим більше спільних цінностей поділяють соціальні актори, тим сильнішими є комунікаційні зв'язки між ними. Похідна величина від кількості та сили комунікаційних зв'язків визначає рівень ціннісного тяжіння вузла соціальної мережі. Для позначення цієї величини ми ввели дефініцію «валюентність». Вузли з найбільшою валюентністю являють собою хаби соціальної мережі, які пов'язані з порівняно більшою кількістю інших вузлів та утворюють більш сильні комунікаційні зв'язки. В результаті вони

отримують більший соціальний капітал, бо їхнє комунікаційне поле не тільки розширюється, але й набуває більшої потужності.

Слід підкреслити, що у даному випадку під комунікацію ми розуміємо не просто обмін повідомленнями, а процес взаємної інтерпретації повідомлень з метою зрозуміти їх ціннісний сенс. При цьому, якщо на першому етапі соціальної взаємодії комунікація формує мережу, то на другому вже мережа виступає інструментом комунікації, відповідним чином структуруючи комунікаційний простір. Отже, на першому етапі політичної комунікації ефективність розбудови мережі залежить від валюентності соціальних акторів, тобто від того, наскільки вони уявляються здатними сприймати, агрегувати і артикулювати актуальні суспільні цінності, викликаючи довіру громадян. А саме феномен довіри, як вказує український дослідник О. С. Онищенко, є основою соціабельності (можливість встановлення контактів) і дає можливість суб'єкту підтримувати певний її рівень [6, 35]. На другому етапі – «грі на мережі» – важливим чинником постає адекватна реакція політиків на ті ціннісні запити, котрі, надходять від суспільства через створену багат шарову мультимережу по «петлі зворотного зв'язку», та утримання завдяки цьому балансу доцентрових і відцентрових сил у комунікаційному полі між ядром, локальними (регіональними) і безмасштабними (глобальними) мережами. Цього не вдалося досягти П. Порошенку, бо його дії відображені у передвиборчому гаслі: «Армія. Мова. Віра», не відповідали ціннісним запитам абсолютної більшості українців.

Взагалі, офіційний істеблїшмент, як показує практика, у мережевих іграх зазвичай опиняється в ролі лузера. І тому він вдається до таких деконструктивних дій як «полювання на відьом», котрими уявляються валюентні вузли мережі, та перекриття каналів мережевої комунікації. Безсумнівно, і перше, і друге є порушенням прав і свобод людини. Натомість своє нехтування демократичними принципами державні чиновники, як правило, намагаються виправдати недолугими посиланнями на необхідність забезпечення національної безпеки. При цьому стиль поведінки за правилом «тримати і не пущати» демонструють не тільки авторитарні режими Ірану, Китаю та Росії, подібні приклади мають місце і у «колисці демократії» – США та, на жаль, в Україні. Але, як зазначено у доповіді

World Wide Web Foundation, «Інтернет-мережа була розроблена для відкриття і обміну інформацією та досвідом, і є найпотужнішою, коли вона є джерелом ціннісної інформації, засобом політичної участі, доступу до суспільних послуг, а також сприяння добробуту для всіх, незалежно від раси, статі, місцезнаходження, фізичних здібностей або переконань». Ми цілковито підтримуємо зроблений у цій доповіді висновок, що «для того, аби мережа реалізувала цей потенціал, вона повинна формуватися мільярдами своїх індивідуальних користувачів, а не інтересами або обмеженим досвідом обраних, бо здатність Інтернету посилювати можливості людей залежить від можливостей людей щодо доступу отримання, розуміння та створення відповідного контенту вільно та без зайвого втручання з боку будь-якої компанії, платформи або уряду» [7, 19].

Висновок. У сучасному суспільстві розподіл влади залежить не тільки від можливостей можновладців і великих бізнес-корпорацій контролювати інформацію, але й від можливостей ціннісної комунікації між людьми, яку забезпечує Інтернет. За таких умов ефективність політичних акторів головним чином визначається рівнем їхньої валюентності в он-лайн мережах. І хоча інститути, які були б адекватні ціннісним запитам мережевого суспільства, поки що не сформувалися, ми констатуємо, що, з одного боку, саме розвиток комунікаційних можливостей соціальних медіа сприяє формуванню нового демократичного порядку. А з іншого, тільки демократичне громадянське суспільство може забезпечити вільну мережеву комунікацію в її ціннісному сенсі.

ДЖЕРЕЛА:

1. Castells, M. The Rise of the Network Society. 2nd Edition with a New Preface. Wiley-Blackwell, 2010. 656 p. URL: https://deterritorialinvestigations.files.wordpress.com/2015/03/manuel_castells_the_rise_of_the_network_societybookfi-org.pdf (Last accessed: 04.05.2019).
2. Wellman B. The Strength of Internet Ties. Washington D.C, 2006. 136 p. URL: http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2006/PIP_Internet_ties.pdf. (Last accessed: 04.05.2019).

3. Rainie L., Purcell K, Smith A. The Social Side of the Internet. *Pew Research Center*. 2011. 18. Jan. URL: <http://www.pewinternet.org/2011/01/18/the-social-side-of-the-internet/>. (Last accessed: 05.05.2019).
4. Shirky C. The Political Power of Social Media. Technology, the Public Sphere, and Political Change. *Foreign Affairs*. 2011. Iss. January/February. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67038/clay-shirky/the-political-power-of-social-media>. (Last accessed: 06.05.2019).
5. Джозеф С. Най. Реальность виртуальной власти. *Project-Syndicate*. 2011. 02 Feb. URL: <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye91/Russian> (дата обращения: 05.05.2019).
6. Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : монографія. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: Наукова думка, 2013. 220 с.
7. Cañares M, Thakur D., Alonso J. M., Potter L. The Case-For The Web. World Wide Web Foundation Report. Nov. 2018. Washington DC: Web Foundation, 2018. 24 p. URL: <http://webfoundation.org/docs/2018/11/The-Case-For-The-Web-Report.pdf>. (Last accessed: 07.05.2019).